

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента,

Прокопенко Альони Олександрівни

на дисертаційну роботу **Ісаєва Магомеда Ахмедовича «Управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Перехід України до ринкових відносин докорінно змінив цілі та завдання фінансово-економічної освіти та професіоналізації людей, оскільки сучасні умови їх трудової діяльності потребують нових форм економічного мислення та поведінки. Відбулася зміна ціннісних орієнтацій людей, їх ставлення до праці, власності, грошей.

Система фінансово-економічної освіти ЗВО є важливим фактором економічної соціалізації людей, засобом розвитку та підвищення якості людського капіталу. Вона формує економічну культуру, підіймає буденні уявлення про економічне життя на науковий рівень, розвиває практичні вміння та навички, дозволяє ухвалювати обґрунтовані рішення.

Розвиток фінансово-економічної освіти ґрунтується на принципах, визначених законами України «Про вищу освіту» (2002), «Концепція розвитку економічної освіти в Україні» (2003).

Удосконалення вищої освіти майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю можливе лише в рамках системи управління якістю, складовою якої є освітні стандарти.

Тобто вченими-педагогами закладено теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у закладах освіти, розглянуто питання підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, проте до сьогодні в Україні ще не було спеціальних робіт, у яких було б досліджено управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у закладах вищої освіти.

Ще одним фактором, що визначає актуальність проблеми дослідження, є також необхідність вирішення суперечності між вимогами суспільства до якості підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах та не розробленістю системи управління, яка гарантує високу якість їхньої підготовки.

Саме це спонукає до послідовного та багатовекторного дослідження системи управління якістю фінансово-економічної освіти здобувачів вищої освіти, що надає стимулювальний вплив на ефективність їх професійної підготовки у ЗВО.

Схвальним є те, що автор підійшов до вирішення наукової проблеми не фрагментарно, а цілісно.

2. Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. У дисертації Ісаєва М. А. з належною науковою аргументацією визначено предмет, об'єкт, мету та завдання, наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Подано концептуальне бачення дисертантом теоретичних і практичних аспектів дослідження, які розглянуто на методологічному, теоретичному та практичному рівнях. Відповідно до мети дослідження, яка полягає у розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці системи управління якістю фінансово-економічної освіти студентів, що надає стимулювальний вплив на ефективність їхньої професійної підготовки у ЗВО, дисертантом було окреслено та вирішено низку завдань, зокрема здійснено аналіз наукової літератури з метою визначення категоріально-понятійного апарату дослідження управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в сучасній педагогічній науці; теоретично обґрунтовано професійні стандарти як основу якості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; визначено реальний стан управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах на сучасному етапі; обґрунтовано систему управління якістю підготовки майбутніх фахівців

фінансово-економічного профілю в університетах; експериментально перевірено ефективність системи управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах України.

Основний зміст дисертації демонструє логічну структурованість викладу матеріалу, наступність розв'язання поставлених теоретичних та практичних завдань.

У першому розділі «Теоретичні засади управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах» Ісаєвим М. А. охарактеризовано понятійні засади управління якістю підготовки майбутніх фахівців у сучасній педагогічній науці. Автором визначено, що якість підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю або будь-якої спеціалізації традиційно пов'язується зі змістом і формою освітнього процесу, який базується на компетентності й досвіді викладачів у цій галузі. Заслуговує увагу, проведений аналіз інтерпретацій понять «якість підготовки майбутнього фахівця» та «управління якістю підготовки майбутніх фахівців» уможливив їх уточнення для подальшого використання в дослідженні.

А проведений теоретичний аналіз різних тлумачень понять «якість підготовки», «управління якістю», «якість вищої освіти», уможливив сформулювати авторське бачення змісту дефініції «якість підготовки майбутнього фахівця», яку дисертант розуміє як об'єктивно існуючу сукупність властивостей і компетентностей випускника, які визначають його як фахівця певної професії, відрізняє його від інших фахівців та значною мірою забезпечує його успішну професійну діяльність у конкурентному світі; ступінь відповідності рівня підготовки професійним вимогам, що висуваються до нього як до майбутнього фахівця; результативність діяльності конкретного закладу вищої освіти; відповідність професійної орієнтації фахівця і його компетентностей певним стандартам; дефініції «управління якістю підготовки майбутніх фахівців», яку дисертант трактує як розробку й реалізацію системи заходів, які дозволяють ефективно надавати освітні послуги такої якості, яка дозволяє спостерігати й коригувати взаємодію викладача та здобувач вищої

освіти в організації й здійсненні освітнього процесу, і забезпечують відповідність результату вимогам національних стандартів, досягнення й підтримку якості освітнього процесу.

Студіювання напрацювань щодо професійних стандартів, розгляд їх як основи якості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю уможливили визначити, що вони закладають підґрунтя для розробки принципів і стандартів професійної освіти, компетентнісно-орієнтованих навчальних і модульних програм; механізмів забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, і фінансово-економічного профілю, зокрема, якості неформальної фахової підготовки; галузевих/корпоративних стандартів; посадових інструкцій. Окрім цього, упровадження системи професійних стандартів забезпечує низку переваг, а саме: однозначне розуміння рівнів кваліфікації для ринку праці (є конкретний зміст та інструменти для перевірки результатів і якості навчання); зниження вартості навчання; скорочення термінів навчання (гнучкість у розробці й реалізації освітніх програм); співставність кваліфікацій, отриманих в Україні з тими, що отримані у ЄС/світі.

Вагомим внеском є аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду, що дозволило автору визначити тенденцію здійснювати забезпечення управління якістю освітніх послуг через використання підходів, в основу яких покладено концептуальні засади *загального управління якістю* (TQM), які вимагають наявності в закладу вищої освіти чітко сформульованої місії та стратегічних цілей, що є результатом аналізу потреб зовнішнього середовища – національного й міжнародного.

Другий розділ «Система управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах» демонструє детальний здійснено аналіз реального стану управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; обґрунтовано систему управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах України; здійснено експериментальну перевірку

ефективності моделі управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах; запропоновано рекомендації щодо ефективного управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю.

Базуючись на наукових позиціях багатьох авторів, апелюючи до необхідності дотримання вимог інтегративності, функціональності, відкритості, цілісності, структурованості експериментальних систем, конкретизовано структурні компоненти системи управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, кожен із яких відбиває її динамічність, інтегральні властивості цілого та характеризується наявністю стійких, повторюваних причинно-наслідкових зв'язків (закономірностей). Автором доведено, що кожен компонент педагогічної системи володіє певним «ступенем свободи», що сприяє взаємозбагаченню ланок системи шляхом доцільної творчої діяльності викладачів і здобувачів вищої освіти. Розроблена система є *відкритою і нелінійною*, що самоорганізовується шляхом систематичного обміну інформацією між суб'єктами освітнього процесу (викладачами і здобувачами вищої освіти) та вміщує такі структурні компоненти системи управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю: *цільовий; методологічний; процесуальний блок; аналітично-оцінковий; результативний*.

Заслуговує на увагу проведена дисертантом експериментальна перевірка ефективності системи управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в закладах вищої освіти, яка здійснювалася за двома напрямками: визначення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю та аналізу послідовності дотримання вимог щодо реалізації розробленої системи професорсько-викладацьким колективом обраних для експериментального дослідження ЗВО.

Крім того, автором було визначено рівні сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю: високий, достатній, низький.

Зовнішнім проявом сформованості професійної компетентності в процесі навчальної діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю є схильність до аналізу навчальних ситуацій, наявність знань для вирішення різноманітних завдань, досвід критичного порівняння у виборі рішень, реалізація їх на практиці, цілеспрямованість. Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив, що значно покращився рівень мотивації, сформованості системи знань й умінь, а також якостей у майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю експериментальних груп.

А ключовими рекомендаціями до забезпечення ефективності управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю дисертантом визначено: підвищення рівня підготовки абітурієнтів; вирішення проблем матеріально-технічного забезпечення ЗВО; підготовка програмного забезпечення інформатизації вищої освіти та упровадження технологій дистанційного навчання; підвищення кваліфікації викладачів вищої школи; використання інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення фахових дисциплін, зокрема технологій проєктного та проблемного навчання; забезпечення відповідності європейським стандартам організації освітнього процесу; створення та підтримка системи оцінювання всіх категорій працівників університету – у кадровій роботі; створення публічних баз даних для результатів моніторингу професійної підготовки майбутнім фахівцям фінансово-економічного профілю з можливістю доступу до них усіх зацікавлених сторін.

Довіру до вірогідності вирішення досліджуваної проблеми викликають Додатки до дисертаційної роботи, де представлено використані анкети.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Використані в дослідженні методи, а саме: теоретичні – аналіз наукової літератури з метою визначення категоріально-понятійного апарату дослідження; вивчення змісту документів, що стосуються забезпечення якості (Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти, інституційні звіти різного типу (результати внутрішнього аудиту) та рівню, які розміщено в

публічному доступі) для визначення ефективності внутрішнього моніторингу якості; моніторинг офіційних вебсайтів досліджуваних закладів на предмет забезпечення доступу до документації щодо забезпечення системи якості освіти; аналіз Положень про внутрішню систему забезпечення якості освіти вищих освітніх закладів, Положення про розробку, затвердження, оновлення змісту та закриття освітніх програм, звіти різного типу, які розміщено в публічному доступі; систематизація теоретичних та експериментальних даних, які стосуються системи управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах; індукція і дедукція, порівняльний аналіз теоретичних, емпіричних й експериментальних даних; структурно-функціональний аналіз – для обґрунтування експериментальної системи управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; узагальнення – для опрацювання та інтерпретації теоретичних джерел з досліджуваної проблеми, формулювання висновків і рекомендацій щодо впровадження системи управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; емпіричні: праксиметричні (вивчення та аналіз досвіду управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю); діагностичні: анкетування, бесіда, тестування, опитування, моделювання (дослідження рівня сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; вивчення мотивації абітурієнтів щодо майбутньої професії та здобувачів освіти щодо майбутньої професійної діяльності, визначення рівня сформованості особистісних якостей здобувачів освіти); педагогічний експеримент: пошуковий, констатувальний, формувальний (експериментальна перевірка ефективності моделі управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах) забезпечили перебіг дослідження на всіх його етапах, дозволили зробити обґрунтовані теоретичні та емпіричні висновки й узагальнення.

Завдяки вибору коректних методів дослідження забезпечено наукову достовірність отриманих результатів. Результати проведеного дослідження

відображено у висновках до кожного розділу та загальних висновках дисертаційної роботи. Відтак, в цілому констатуємо їх аргументованість та завершеність.

4. Повнота викладення наукових положень в опублікованих працях.

Аналіз рецензованої праці та наукових публікацій Ісаєва М. А. дає підстави стверджувати, що положення дисертації досить повно відображають основний зміст, наукову новизну виконаного дослідження, рівень апробації наукових результатів. Основний зміст і результати дослідження висвітлено у 5 статтях у провідних наукових фахових виданнях України в галузі педагогіки та наукових періодичних виданнях, 1 стаття – у періодичних наукових виданнях іноземних держав, 6 тез – у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій.

5. Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна сформульована коректно й презентує теоретичні та практичні результати дослідження актуальної й полягає в тому, що: уперше розроблено й теоретично обґрунтовано експериментальну систему управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, яка є відкритою і нелінійною, що самоорганізовується шляхом систематичного обміну інформацією між суб'єктами освітнього процесу (викладачами і студентами) та охарактеризовано основні її структурні компоненти, а саме: цільовий – відбиває генеральну мету реалізації системи управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю – забезпечення високої якості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; методологічний – ретранслює теоретичні основи дослідження; процесуальний блок – характеризує практичну складову організації процесу управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, що здійснювалася шляхом організації внутрішньої та зовнішньої підсистем забезпечення якості професійної підготовки студентів; аналітично-оцінковий – розкриває критеріальні характеристики якості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, показники та рівні сформованості

професійної компетентності студентів цих спеціальностей; результативний відображає досягнутий результат – досягнутий рівень якості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; проаналізовано професійні стандарти, які в науковому дослідженні є основою якості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю та визначено, що вони закладають основу для розробки принципів і стандартів професійної освіти, компетентнісно-орієнтованих навчальних і модульних програм; механізмів забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, і фінансово-економічного профілю, зокрема, якості неформальної фахової підготовки; галузевих/корпоративних стандартів; посадових інструкцій; обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність системи управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах, яка здійснювалася у двох напрямках: визначення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю та аналізу послідовності дотримання вимог щодо реалізації розробленої системи професорсько-викладацьким колективом обраних для експериментального дослідження ЗВО та визначено рівні сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю: високий, достатній, низький; розроблено та впроваджено рекомендації щодо забезпечення ефективності управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, а саме: підвищення рівня підготовки абітурієнтів; вирішення проблем матеріально-технічного забезпечення ЗВО; підготовка програмного забезпечення інформатизації вищої освіти та упровадження технологій дистанційного навчання; підвищення кваліфікації викладачів вищої школи; використання інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення фахових дисциплін, зокрема технологій проєктного та проблемного навчання; забезпечення відповідності європейським стандартам організації освітнього процесу; створення та підтримка системи оцінювання всіх категорій працівників університету – у кадровій роботі; створення публічних баз даних

для результатів моніторингу професійної підготовки майбутнім фахівцям фінансово-економічного профілю з можливістю доступу до них усіх зацікавлених сторін; *уточнено*: критерії і показники якості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у ЗВО; рівні (високий, достатній, низький); поняття «якість підготовки майбутнього фахівця», «управління якістю підготовки майбутніх фахівців; *набули подальшого розвитку*: положення щодо: діджиталізації як складової розвитку сучасного освітнього середовища; забезпечення якості підготовки конкурентоспроможних фахівців фінансово-економічного профілю.

6. Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що створено та впроваджено в навчальний процес експериментальну систему управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю та розроблених рекомендацій щодо підвищення рівня підготовки абітурієнтів; вирішення проблем матеріально-технічного забезпечення ЗВО; підготовки програмного забезпечення інформатизації вищої освіти та упровадження технологій дистанційного навчання; підвищення кваліфікації викладачів вищої школи; використання інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення фахових дисциплін, зокрема технологій проектного та проблемного навчання; забезпечення відповідності європейським стандартам організації освітнього процесу; створення та підтримка системи оцінювання всіх категорій працівників університету – у кадровій роботі; створення публічних баз даних для результатів моніторингу професійної підготовки майбутнім фахівцям фінансово-економічного профілю з можливістю доступу до них усіх зацікавлених сторін. Запропоновані теоретичні й методичні засади й рекомендації щодо управління якістю підготовки конкурентоспроможних фахівців фінансово-економічного профілю можуть бути використані в системі підвищення кваліфікації керівних та педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Запропоновані теоретичні й методичні засади й рекомендації щодо управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного

профілю в університетах можуть бути використані в системі підвищення кваліфікації керівних та педагогічних працівників та удосконалення підготовки майбутніх фахівців.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, наукове і практичне значення здобутих результатів, вважаємо за доцільне вказати на певні дискусійні положення та висловити окремі побажання:

1. Результати дисертаційної роботи Ісаєва М. А. мають беззаперечне значення для педагогічної науки та практики. Тому в описі результатів експериментальної роботи доцільно було б здійснити аналіз труднощів, які виникли під час експериментального дослідження, визначення нових явищ та процесів, що могли б стати перспективами подальших наукових пошуків здобувачки.

2. Визнаючи загалом грамотний і логічний стиль викладу тексту дисертації, зауважимо, що в роботі наявні окремі огріхи орфографічного та стилістичного характеру.

3. У вступі необхідно додати наукове завдання яке вирішується в дисертаційному дослідженні.

4. Бажано розширити якісний аналіз методологічних засад, а саме: приділити увагу розгляду концептуальних засад дослідження.

5. По тексту не скрізь є посилання, і крім того, якщо в тексті є рис. Наприклад, структура якості....., то потрібно зазначити, це Ви розробили чи вставити посилання на автора.

Вказані зауваження здебільшого мають рекомендаційний характер і не зменшують високої оцінки дослідження Ісаєва М. А. в цілому, його наукової та практичної значущості.

Загальний висновок. Дисертація Ісаєва М. А. «Управління якістю підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в університетах» відповідає спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки та вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти

і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167 (із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022) та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики,
завідувач відділу аспірантури
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-
педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Підпис *Альона Прокopenko*
Засвідчую *С. Ковзак*
Начальник відділу кадрів
« ____ » _____ 20 ____ рік

Альона ПРОКОПЕНКО